

Prof. dr hab. Magdalena Musiał-Karg
Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgr. Pawła Jankowskiego
pt. „*Elektroniczne głosowanie we współczesnych systemach politycznych*”,
Kraków 2022, ss. 383, napisanej pod kierunkiem dra hab. prof. UP Grzegorza Forysia
(promotor pomocniczy: dr Bogumił Naleziński)

Uwagi ogólne

Sporządzona przeze mnie w styczniu bieżącego roku recenzja pracy doktorskiej mgr. Pawła Jankowskiego zatytułowanej „*Elektroniczne głosowanie we współczesnych systemach politycznych*” zawierała liczne uwagi krytyczne oraz zastrzeżenia, które odnosiły się zarówno do ujęcia tematu pracy, jak i sposobu i zakresu prowadzonych rozważań teoretycznych, metodologii badań własnych, a w konsekwencji również brak uzasadnienia co do trafności i zasadności formułowanych wniosków. Zwracałam uwagę także na uchybienia dotyczące formalnych aspektów pracy, w tym niepoprawność części przypisów oraz niestaranną edycję. Niniejsza recenzja jest opinią na temat drugiej – uzupełnionej – wersji rozprawy doktorskiej pod tym samym tytułem.

Przedstawiona do recenzji dysertacja jest ciekawym opracowaniem, które dotyczy zagadnień niezwykle istotnych i względnie nowych w Polsce, choć niekoniecznie z perspektywy międzynarodowych badań nad tą tematyką w ramach dyscypliny nauki o polityce i administracji. Tematyka głosowania elektronicznego od ponad trzydziestu lat cieszy się dużym zainteresowaniem wśród badaczy reprezentujących rozmaite dyscypliny naukowe. Jest o wiele bardziej popularna poza Polską, ale także w naszym środowisku doczekała się kilkunastu bardzo ciekawych opracowań.

Warto dodać, iż wrastające zainteresowanie tym zagadnieniem jest niewątpliwie wynikiem dynamicznego rozwoju nowych technologii, czego konsekwencją było wdrażanie ICT w różnych obszarach życia społecznego (gospodarka, edukacja, bankowość, usługi

publiczne, czy wreszcie także polityka). Zainteresowanie przedstawicieli nauk politycznych koncentruje się głównie na wpływie ICT na funkcjonowanie systemu demokratycznego, ze szczególnym uwzględnieniem procesów wyborczych i administracji publicznej. Poruszony zatem w niniejszej dysertacji temat wpisuje się w bardzo aktualny i ważny dla teorii (zwłaszcza systemów politycznych i wyborczych), jak i praktyki politycznej nurt rozważań naukowych. Podejmowana przez Doktoranta problematyka uznana być może za relatywnie nową na gruncie polskim, ważną poznawczo i istotną z punktu widzenia praktyki politycznej. Niewątpliwie pandemia COVID-19 oraz wzrost zainteresowania e-formami uczestnictwa w życiu politycznym, jeszcze bardziej uzasadnia podjęcie przez Autora tego tematu.

Jako że niniejsza recenzja rozprawy doktorskiej mgra Pawła Jankowskiego dotyczy tej samej – jednak poprawionej dysertacji, skoncentruję się na obszarach, które zostały zmienione i uzupełnione w stosunku do poprzedniej wersji doktoratu.

W pierwszej recenzji rozprawy doktorskiej pt. *„Elektroniczne głosowanie we współczesnych systemach politycznych”* (s. 331), wspomniałam o wielu niedociągnięciach odnośnie do struktury rozprawy, a także odnośnie do warstwy merytorycznej, sugerując poprawienie i uzupełnienie niektórych części pracy. Postulowałam m.in. o wprowadzenie następujących zmian:

1. reorganizację i selekcję rozważań teoretycznych, polegającą na uzupełnieniu pracy o podrozdział na temat systemu politycznego jako przedmiotu badań oraz o część poświęconą kwestie digitalizacji i alternatywnych metod głosowania (także o dyskusję nad tymi zagadnieniami);
2. usunięcie fragmentów zbędnych, niezwiązanych z tematem pracy, a także wprowadzenie czytelnej, przemyślanej struktury rozważań;
3. uzupełnienie pracy o omówienie dotychczasowego stanu badań nad podejmowanymi zagadnieniami;
4. poprawienie części metodologicznej (sformułowanie hipotez, pytań badawczych, uzupełnienie metod badawczych);
5. reorganizację części poświęconej źródłom wykorzystanym w rozprawie i zrobienie solidnego przeglądu literatury;
6. poprawienie pracy pod względem językowym oraz nadanie prowadzonym rozważaniom większej czytelności i logiki w argumentacji. Szczególnie w rozdziałach empirycznych - rozważania miejscami prowadzone były w sposób niezrozumiały dla

czytelnika i sprawiały wrażenie, że Doktorant nie wnika w głąb badanego problemu, posługując się argumentami, które nie są bezpośrednim wynikiem wcześniejszego wywodu. Doktorant uzasadniał niektóre zdania bardzo ogólnie, co sprawiało wrażenie powierzchownego podejścia do badanego tematu;

7. poprawienie rozdziału poświęconego Estonii, m.in. poprzez uwzględnienie ważnych publikacji na ten temat i zaktualizowanie wykorzystanych danych;
8. uzupełnienie pracy o przypisy i źródła, które w wielu miejscach zostały pominięte.

W odniesieniu do struktury pracy wskazywałam, iż ze względu na tytuł rozprawy należałoby uzupełnić jej niektóre części. Moje wątpliwości jako recenzentki budził brak części poświęconej zdefiniowaniu i charakterystyce kategorii systemu politycznego, jego cech, rodzajów, elementów itd. Ten - w moim przekonaniu istotny brak – powodował, że treść pracy nie była do końca spójna z jej tytułem. W poprawionej wersji dysertacji mgr. Jankowskiego wskazany przezę uwagę została uwzględniona, a Autor dopisał rozdział na ten temat.

W uwagach na temat struktury rozprawy wskazywałam także, że rozdział drugi powinien być uzupełniony o część poświęconą kwestiom wyborów oraz samego głosowania. Oprócz tego wskazałam, że niezbędnym wątkiem tej części pracy winny być alternatywne metody głosowania (*e-voting* jest bowiem jedną z nich). Autor uzupełnił rozdział II o podrozdział „II.1. Cyfryzacja i proces wyborczy”, uwzględniając w nim część poświęconą tzw. alternatywnym metodom głosowania na stronach od 96 do 101. Uważam, że Warto byłoby potraktować tę część jako wyodrębniony fragment tego podrozdziału (uwzględnić to także w spisie treści).

Jeśli chodzi o sformułowanie celu pracy, a także zakresu prowadzonych w jej ramach badań – wskazałam, że wymagają one doprecyzowania, solidnego uzasadnienia wyboru przypadków. Autor uwzględnił moje sugestie – choć w niektórych przypadkach mam wrażenie, że nieco chaotycznie.

W odniesieniu do warstwy metodologicznej, która została przedstawiona w początkowej części rozprawy doktorskiej - moje uwagi koncentrowały się na tym, że Doktorant bardzo niewiele miejsca poświęcił analizie dotychczasowego stanu badań nad rozważanymi zagadnieniami, pomijając jednocześnie solidny przegląd literatury – szczególnie w kontekście teorii demokracji i ucyfrowienia. Moje wątpliwości budził także sposób sformułowania hipotez oraz niektórych pytań badawczych, a także niewymienienie analizy systemowej w części dot. metod i podejść badawczych. Sugerowałam potrzebę doprecyzowania koncepcji dysertacji,

poprzez jasne i zrozumiałe zdefiniowanie celu pracy, poprawne sformułowanie hipotez, związanych z jej tematem oraz pytań badawczych, które rzeczywiście prowadzić będą do osiągnięcia celu podanego w tytule. Przedłożona do recenzji – druga wersja praca doktorskiej – w większości przypadków uwzględnia moje wcześniejsze uwagi, choć uważam, że niektóre poprawki np. zmiany w hipotezach – zostały zrobione bardzo pobieżnie. Mimo tego, uważam, że dokonane korekty w dużej mierze podniosły wartość recenzowanej rozprawy doktorskiej i nieco bardziej uporządkowały ją pod kątem prowadzonej analizy.

Oprócz wymienionych przeze mnie uwag i wątpliwości o charakterze merytorycznym zwracałam uwagę na potrzebę zaktualizowania danych dotyczących wyborów w Estonii i wykorzystania tamże i-voting. Autor uwzględnił moją sugestię – choć mam wrażenie, że mógł nieco bardziej analitycznie i szczegółowo przeprowadzić analizę tego przypadku, który jest najbardziej charakterystycznym na świecie z punktu widzenia wykorzystania głosowania przez internet.

Zwracałam także uwagę na wiele niedociągnięć językowych, edytorskich oraz występowanie błędów ortograficznych. Sugerowałam także reorganizację bibliografii i wprowadzenie podziału: na “Artykuły naukowe” i “Artykuły prasowe”, a także uzupełnienie bibliografii o najnowsze publikacje dot. przedmiotu badań. W przedstawionej do ponownej oceny zmienionej wersji rozprawy doktorskiej Autor uwzględnił większość spośród sformułowanych przeze mnie w recenzji uwag.

Przede wszystkim, co zasługuje na pochwałę, praca przeszła dającą się zauważyć korektę edytorską (choć nadal jest w niej wiele niedociągnięć, które sugerowałabym poprawić). Mam teraz wrażenie, że jest sporo błędów edytorskich w nowych - dopisanych fragmentach pracy, które wymagają obecnie poprawek, szczególnie jeśli chodzi o przypisy. W pracy starano się także doprecyzować sposób wnioskowania i uargumentować zasadność formułowania wniosków. Autor wprowadził również w treści głównej rozważań definicje operacyjne pojęć zawartych w tytule pracy. Uzupełniony został także wskazywany przeze mnie brak omówienia dotychczasowego stanu badań, jednak ograniczył się on niemal wyłącznie do pozycji wskazanych w poprzedniej recenzji.

Oceniając nową wersję rozprawy doktorskiej widać, że Autor dokonał zmian w zakresie konstrukcji pracy w jej części teoretycznej. Zmiany te są jednak dość powierzchowne. W minimalnym stopniu zrealizowano postulat doprecyzowania koncepcji pracy i w części metodologicznej te zmiany są zaledwie kosmetyczne – często polegające na zmianie jednego

wyrazu – np. w sposobie sformułowania hipotez. W zmienionym *Wstępie* Autor starał się ponadto wskazać jasno i czytelnie cele pracy, jednak sam przebieg rozprawy, tj. treść wyводу (poza dopisaniem kilku fragmentów – łącznie około 50 stron) i tematyka podejmowanych wątków, ich układ w spisie treści w obu częściach pracy – tej teoretycznej i empirycznej - pozostały w większości niezmienione.

Konkluzja

Podsumowując, pragnę zaznaczyć, że przedłożona mi do recenzji praca doktorska budzi moje ogromne zainteresowanie, bowiem poruszany przez Autora temat jest mi bliski naukowo.

Po przeczytaniu poprawionej rozprawy doktorskiej mgr. Pawła Jankowskiego uważam, że Autor przedstawił wielowątkową analizę doświadczeń e-voting w kilku państwach, starając się określić wpływ tej formy głosowania na system wyborczy. Uważam, że oceniona rozprawa doktorska stanowi samodzielne opracowanie, będąc jednocześnie próbą rozwiązania ważnego zadania badawczego.

Biorąc pod uwagę dokonane przez Doktoranta zmiany w stosunku do wcześniejszej wersji pracy – uważam, że dysertacja została poprawiona, zmiany są zauważalne, jednak w wielu miejscach – są one dość powierzchowne i nadal wymagałyby uzupełnienia. W stosunku do poprzedniej wersji pracy – obecna została poszerzona o dwa ważne podrozdziały i o wiele sugerowanych w mojej poprzedniej opinii poprawek, co uznaję za zmianę w dobrym kierunku.

Reasumując, doceniam zakres zmian i korekt, jakich dokonano w przedstawionej mi do recenzji poprawionej wersji rozprawy doktorskiej mgra Pawła Jankowskiego. Podkreślone i wskazane poprzednio słabe strony rozprawy zostały usunięte – jednak nie wszędzie i nie w takim zakresie, jak oczekiwałam. Dostrzegam jednak pewne elementy poprawy oraz doceniam starania podjęte przez Doktoranta, zwłaszcza w odniesieniu do próby reorganizacji układu pracy, a przede wszystkim wysiłki Autora zmierzające do doprecyzowania celu projektu i poprawy spójności prowadzonych rozważań. W mojej opinii poprawiona praca, pomimo nadal występujących w niej niedociągnięć, w dostatecznym zakresie spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim w obowiązujących przepisach prawa.

W związku z tym wnoszę o dopuszczenie mgra Pawła do publicznej obrony.

Magdalena Musiał-Karp

Poznań, 6 listopada 2023 r.